Revisió del compliment del Decàleg RB+20

Llatzeret, 10 de novembre de 2018

Abans de presentar les conclusions i el decàleg de les jornades sobre els 25 anys de la reserva de biosfera, resulta pertinent fer una revisió del compliment del decàleg de propostes de les jornades anteriors: RB+20. Es tracta d'un exercici necessari per donar validesa a les propostes d'ara fa cinc anys i constatar l'avenç o no dels preceptes de la reserva de biosfera. Tanmateix, diversos ponents de les jornades RB+25 han fet referència durant la seva comunicació a les conclusions RB+20 i el grau de compliment. Aquesta revisió s'ha construït sobre la base d'aquestes aportacions i les deliberacions efectuades pel Consell Científic de l'IME i el Consell Científic de la Reserva de Biosfera, reunits de manera conjunta el dia 6 de novembre de 2018.

En primer lloc, cal fer una reflexió necessària. El moment actual és força diferent del que vivíem ara fa cinc anys, en què estàvem immersos en una trajectòria descendent i dins una profunda crisi econòmica d'abast internacional. Actualment es respira un aire més optimista, amb unes tendències generals amb un caràcter notablement més positiu.

Dit això, es procedeix a valorar cada un dels deu punts del decàleg RB+20:

1. **Dotació de la RB de Menorca amb un equip tècnic propi, que doni solidesa i continuïtat a la gestió per damunt de les oscil·lacions polítiques. Instauració de la participació social en el marc de la RB com a mètode permanent de treball, de deliberació i de decisió. Activació del Consell Social de la RB.**

L'equip tècnic de l'Agència de Reserva de Biosfera s'ha ampliat considerablement respecte a la situació de 2013 i ha recuperat aproximadament l'estructura i la forma de funcionament de la dècada 2000-2010. No obstant això, aquest equip no s'ha pogut consolidar en la mesura que hauria estat ideal. Tot i que s'ha augmentat el nombre de tècnics

i administratius de plantilla, la majoria de treballadors depenen de contractes temporals adscrits a projectes específics. En positiu, això assegura una bona rotació d'especialistes però, a la vegada, dificulta tirar endavant projectes de més llarga durada. És desitjable trencar la tònica de vincular els recursos humans als projectes i poder-ho fer al revés.

Fig. 1. *Reunió de l'equip de treball de l'Agència Menorca Reserva de Biosfera (seu del CIM, maig de 2018).*

La notícia més positiva és que finalment s'ha activat el Consell Social de la Reserva de Biosfera, inactiu des de la seva creació el 1993. Des de l'any 2015 s'han celebrat nou reunions formals en què s'han tractat i discutit multitud de temes. No obstant això, queda pendent avançar en el desenvolupament de les funcions que li són atribuïdes al consell social de proposar iniciatives i fer tasques d'assessorament en informes d'especial transcendència per a la protecció ambiental de Menorca (estatuts de l'Agència Reserva de Biosfera, 2008). Una altra bona notícia quant a participació social en la reserva de biosfera és la continuïtat i el reimpuls d'algunes de les Agenda Local 21, com són les de Ferreries, Sant Lluís i es Castell. Malauradament, les agendes d'altres municipis continuen inactives. Aquests tallers compleixen la gran funció d'acostar la filosofia MaB als pobles.

Fig. 2. *Reunió del Consell Social de la Reserva de Biosfera (es Mercadal, gener de 2017).*

Fig. 3. *Cartell de les Xerrades a la Fresca organitzades per l'Agenda Local 21 de Ferreries dedicades als 25 anys de la reserva de biosfera (Ferreries, estiu de 2018).*

2. Creació d'un Fòrum de Tècnics de la RB, o estructura equivalent, que permeti establir mecanismes per comunicar i compartir inquietuds i coneixements entre els tècnics de les diverses administracions públiques que s'ocupen de l'ambient, del territori, dels recursos naturals i del patrimoni cultural. Reactivació del Consell Científic de la RB.

S'ha reactivat el Consell Científic de la Reserva de Biosfera, que havia estat inactiu d'octubre de 2010 a desembre de 2015. Actualment es reuneix regularment. El Fòrum de Tècnics de la RB no s'ha creat en si, però en cada sessió del Consell Científic es conviden especialistes segons les matèries per tractar. Igualment seria interessant crear un fòrum en què poguessin intervenir tècnics de diferents administracions, inclosos ajuntaments i Govern de les Illes Balears. Pensam que suposaria un gran avenç en la coordinació interadministrativa. Per altra banda, dins aquesta legislatura s'ha iniciat una revisió dels estatuts de la RB, en què es planteja una modificació de la composició del Consell Científic que permetria la inclusió de totes aquestes figures.

Fig. 4. *Reunió del Consell Científic de la Reserva de Biosfera (es Mercadal, març de 2017).*

3. **Elaboració d'un pla estratègic de conservació d'abast insular, basat en estudis científics, que sigui assumit per totes les administracions competents. La planificació s'ha de fer a mitjà i llarg termini i ha de preveure objectius avaluables.**

La redacció del Pla d'Acció de la Reserva de la Biosfera compleix amb la demanda d'un pla estratègic d'abast insular, a la vegada que constitueix un full de ruta a curt, mitjà i llarg termini per a la reserva de biosfera. A més, la seva redacció era una obligació pendent des de la declaració de 1993. Actualment el document està en fase d'aprovació inicial, pendent de l'aprovació definitiva i l'inici d'execució[1].

Fig. 5. *Portada del document de síntesi del Pla d'Acció de la Reserva de Biosfera (setembre de 2018).*

Fig. 6. *Portada del document d'Estratègia de conservació de la biodiversitat en la reserva de biosfera de Menorca (2015).*

Una altra fita important que s'ha aconseguit en la línia d'un pla estratègic de conservació per Menorca és l'elaboració i la posada en funcionament de l'Estratègia de conservació de la biodiversitat en la reserva de biosfera de Menorca. Es tracta d'una iniciativa de l'Agència de Reserva de Biosfera, aprovada pel Consell Científic, que incorpora aspectes de seguiment científic, investigació i actuacions en matèria de conservació de la biodiversitat. Finalment, en l'elaboració de plans estratègics d'abast insular tampoc podem obviar la revisió del Pla Territorial Insular (PTI), actualment en fase de redacció.

1 El Pla d'Acció de la Reserva de Biosfera va ser aprovat el febrer de 2019.

4. **Elaboració participativa d'un pla educatiu, a mitjà i llarg termini, al voltant del concepte de reserva de biosfera. Citam com a model de referència els «projectes educatius de ciutat», que es podrien aplicar i coordinar sota la forma d'un «projecte educatiu d'illa». això permetria unir els esforços de l'educació oficial amb el treball de molts organismes públics i entitats del tercer sector.**

En els darrers cinc anys hi ha hagut un augment de l'oferta d'educació ambiental, amb noves iniciatives, per a un públic més ampli i amb una visió més transversal. A les activitats d'educació ambiental ja existents organitzades pel Parc Natural de s'Albufera des Grau, el GOB-Menorca i els camps d'aprenentatge de la Conselleria d'Educació de les Illes Balears, s'hi han afegit el Servei d'Educació Ambiental de la finca d'Alforí de Dalt i el programa de visites guiades Viu Menorca Biosfera. A més, l'Agència Menorca Reserva de Biosfera ha elaborat cinc quaderns didàctics. Per altra banda, els ajuntaments de Ciutadella, Maó, Ferreries i es Mercadal han continuat organitzant accions dins el marc de les ciutats educadores. No obstant això, no hi ha hagut pròpiament la redacció d'un projecte educatiu que organitzi i coordini l'oferta en l'àmbit insular.

Fig. 7. *Exemple de quadern didàctic Menorca Reserva de Biosfera i del programa de visites guiades Viu Menorca Biosfera (2018).*

5. Consolidació d'una visió d'illa en la gestió de la sostenibilitat, amb el foment de la figura dels consorcis insulars per tractar les temàtiques específiques, involucrant totes les administracions implicades i establint mecanismes de control, transparència i participació social.

En aquesta línia, la nota més destacada ha estat l'inici de la tramitació per crear la Comunitat d'Usuaris d'Aigua de Menorca (CUAM), que aglutina el Consell Insular, ajuntaments, empreses subministradores i comunitats d'usuaris. Un altre aspecte que cal destacar és la constitució de les juntes de batles per a la reserva de la biosfera, unes reunions trimestrals per afavorir la visió d'illa i la coordinació entre administracions. El Consorci de Residus i Energia ha reforçat el personal i ha refermat el seu paper en la gestió supramunicipal. Es defensa que aquest és el model que cal seguir. D'altra banda, la Llei de racionalització i sostenibilitat de l'Administració local impedeix la creació de nous consorcis administratius i dificulta ampliar la gestió a escala insular de la RB.

Fig. 8. *El mes de maig de 2018 la CUAM va aprovar una proposta d'estatuts.*

6. **Actuar no només en benefici d'allò que es conserva, sinó sobretot en benefici de les persones que ho conserven, com a principi general que permeti a la RB ser el factor principal per frenar la pèrdua de l'autenticitat, de les senyes d'identitat i de la idiosincràsia de Menorca. A llarg termini això només serà possible si es basa en el gaudi vivencial real de les persones, residents i turistes, com a garantia del suport a les estratègies de conservació.**

La campanya de difusió dels 25 anys de la RB, «Tan senzill com ser natural», es troba molt enfocada a reforçar aquesta autenticitat tant de portes endins com en la forma que es mostra Menorca a l'exterior. De la mateixa manera, l'elaboració del Catàleg de Patrimoni Cultural Immaterial valora la cultura pròpia de Menorca que ens dona identitat i les bones pràctiques cap a la sostenibilitat que ja té assumides la societat menorquina.

Fig. 9. *Un dels cartells de la campanya promocional dels 25 anys de la RB (2018).*

Fig. 10. *Fullet explicatiu de la iniciativa d'inventari del patrimoni cultural immaterial (2017).*

7. **Desenvolupament sostenible és també desenvolupament saludable. La salut pública ha de ser incorporada a la reserva de biosfera com un criteri transversal que pot ajudar a donar sentit moltes de les actuacions, especialment les dedicades a les bones pràctiques agràries, a la mobilitat sostenible i al gaudi dels paratges naturals.**

S'han iniciat diferents programes i mesures a l'encalç d'aquest desenvolupament saludable, tant des del punt de vista de la salut com de l'alimentació. El programa Menorca Borina't, del Gabinet de Medicina Esportiva, ha iniciat diferents actuacions per promoure l'activitat física i dur una vida activa, com per exemple, la senyalització de rutes saludables per dins els nuclis urbans. L'increment d'usuaris del Camí de Cavalls, tant residents com visitants, també posa de manifest l'impuls que viu la pràctica d'esport en entorns naturals. Finalment, l'elevada participació en les proves esportives organitzades a les cues de la temporada tendeix a fer reduir el fenomen de l'estacionalitat turística.

Fig. 11. Plànol de Maó amb la senyalització de les rutes saludables.

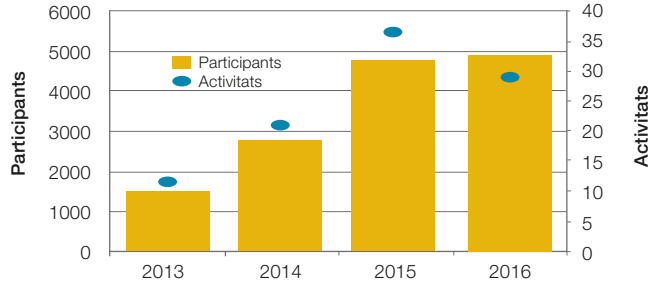

***Fig. 12.** Evolució del nombre d'activitats autoritzades o informades i el nombre de participants per recórrer algun tram del Camí de Cavalls (2013-2016). Font: Consell Insular de Menorca, Parc Natural de s'Albufera des Grau. Elaboració: OBSAM.*

En relació amb l'alimentació, s'ha treballat en la promoció del producte local, amb iniciatives com Agroxerxa, de l'OBSAM, o Made in Menorca, del Consell Insular. A més, s'ha signat el Pacte de Mongofra i diverses administracions públiques s'han adherit al Pacte de Milà, amb el qual es comprometen a desenvolupar unes polítiques alimentàries saludables. En aquest marc, s'ha elaborat una estratègia alimentària i s'han començat a dur a terme accions concretes, com un estudi de demanda pública i un estudi de fluxos alimentaris. També es desenvolupen nombrosos mercats i fires de producte local, entre els quals destaca la fira Arrels, així com jornades gastronòmiques a través dels restaurants per promoure el consum de proximitat. A pesar de tots aquests esforços, el percentatge de consum de productes agroalimentaris importats de fora l'illa continua sent molt més alt, per la qual cosa entenem que encara queda molta feina per fer en la promoció de l'alimentació saludable i de proximitat.

Igualment, el convenciment del binomi salut i medi ambient no ha penetrat prou dins el pensament col·lectiu, també en part per la manca de dades i d'estudis científics específics per a Menorca que demostrin aquesta relació esperable entre desenvolupament sostenible i desenvolupament saludable.

8. La transició energètica cap a fonts renovables és possible a Menorca, amb les tecnologies actuals, si s'orienta cap a l'aprofitament de la biomassa, el potencial termosolar i la generació elèctrica fotovoltaica i eòlica principalment, complementades amb la generació d'algun vector energètic, com l'hidrogen, que permeti solucionar les diferències temporals entre producció i demanda i les necessitats d'estabilització de la xarxa.

Les directrius estratègiques de Menorca han fet una gran tasca d'anàlisi i diagnosi de la situació energètica actual de l'illa, a més d'establir un full de ruta de cap on i com es pot caminar. La necessitat d'abordar la transició energètica ha entrat de ple en el debat social i polític. També s'han presentat diverses iniciatives, públiques i privades, de noves instal·lacions d'energia renovable que en breu es podrien començar a executar. Però tot i així, a hores d'ara encara seguim amb un percentatge de renovables molt baix, que no ha augmentat en els darrers cinc anys.

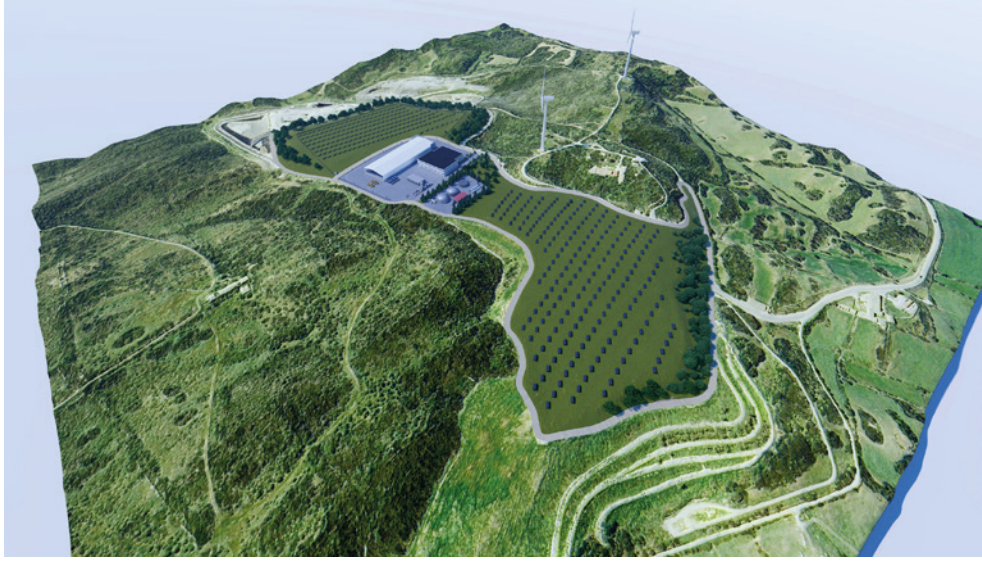

Fig. 13. *Projecte de parc fotovoltaic i nous aerogeneradors sobre l'abocador de Milà del Consell Insular de Menorca (2018).*

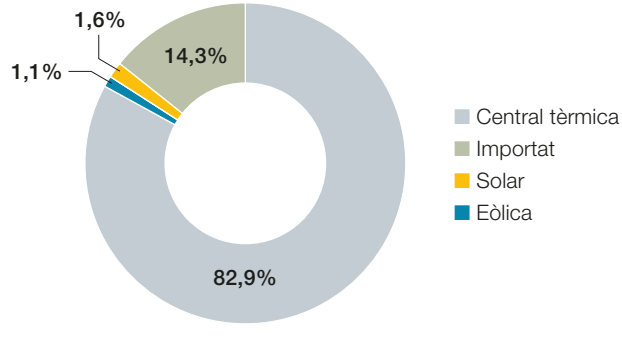

Fig. 14. *Percentatge de la producció d'energies renovables respecte del consum d'electricitat total a Menorca (2016).*

9. Cal gestionar la freqüentació i la capacitat de càrrega de les platges naturals de Menorca, en consonància amb la seva importància emblemàtica, i apostar fortament per la informació i la implicació dels usuaris. Aquesta gestió s'ha d'estendre també a la resta de litoral i a l'interior de l'illa i determinar els impactes concrets de cada lloc, així com les mesures de limitació d'aquesta freqüentació en els indrets més vulnerables.

En aquests darrers cinc anys s'han fet passes petites però valentes cap a la gestió de la freqüentació i capacitat de càrrega de les platges naturals i en altres zones del litoral. Els exemples més clars són els busos per accedir a la platja de Macarella i al far de Favàritx, però també la possibilitat de servei públic per anar a platges com cala en Turqueta i la Vall. També s'ha reiniciat el Servei d'Informadors de Platges, que permet explicar als usuaris les mesures de conservació que s'hi duen a terme, com per exemple el sistema de neteja, o el servei de vigilància de posidònia per informar els usuaris nàutics de la prohibició de fondejar sobre els alguers.

Fig. 15. *Serveis de bus per accedir a Macarella i a Favàritx (2018).*

Es recomana fer extensives aquestes mesures a altres indrets del litoral en què la freqüentació és molt alta, com el far de Cavalleria i altres platges del sud de Ciutadella. També s'hauria de tenir en compte el concepte de la pressió humana difusa, com la facilitat d'accés al medi natural, encara que sigui en petit nombre de persones. S'hauran de vigilar les molèsties a l'avifauna i el deteriorament de la vegetació que això pugui causar de forma localitzada; com per exemple ja s'ha produït en el pas del Camí de Cavalls per les salines d'Addaia.

10. La RB ha de tenir la vocació d'oferir noves oportunitats de creació de llocs de treball, a partir del que s'anomena ocupació verda. Les energies renovables, la bioconstrucció, l'ecoturisme, les bones pràctiques i el producte local de qualitat o la mobilitat sostenible són peces fonamentals d'aquest mosaic d'ocupacions potencials. Sempre sense perdre de vista el seu possible impacte sobre un territori vulnerable com és Menorca.

Hi ha hagut un augment clar de les empreses relacionades amb el turisme actiu i la venda de producte local. S'ha de veure si aquests nous llocs de feina tenen continuïtat. També han aparegut tímides iniciatives en altres sectors com el de la venda i distribució de biocombustibles, la mobilitat sostenible o en temes relacionats amb l'educació ambiental, però sempre sense arribar a obrir un veritable nou mercat laboral. Des dels sectors implicats es demana una oferta de cicles formatius especialitzats i adreçats a aquests nous tipus de feines.

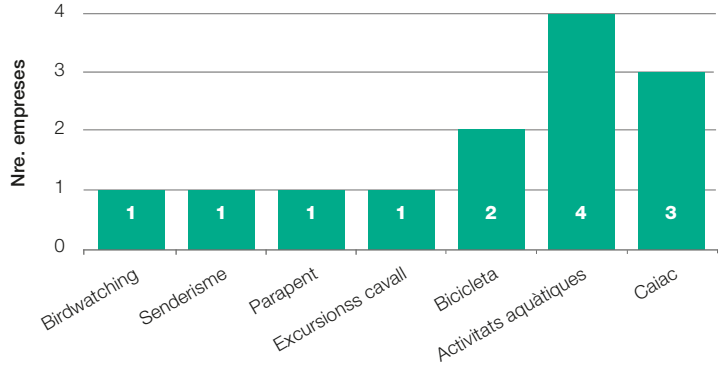

Fig. 16. *Nombre d'empreses registrades per activitats de turisme actiu a Menorca. Font: Sistema d'Indicadors Turístics. Elaboració: OBSAM.*

Discussió

En definitiva, sobre el compliment del decàleg de propostes de les jornades dels 20 anys, s'observa una sèrie d'aspectes en els quals s'ha avançat considerablement, mentre que en uns altres tot just s'han posat les primeres pedres i queda molta feina per fer. El posterior decàleg de les jornades dels 25 anys pretén fer algunes propostes i donar idees dels aspectes en els quals resulta més urgent i prioritari invertir temps i esforços.